

Voor het aan de macht komen van president Lula was de arbeiderspartij PT voor linkse activisten in de hele wereld een teken van hoop en een bron van inspiratie. Ook bij zijn aantreden waren de verwachtingen, vooral ook in het buitenland, nog hoog gespannen. Nu, twee jaar later, is daarvan weinig meer over. Links zit met de kater en met een grote verdeeldheid. De Braziliaanse arbeiderspartij die in de jaren tachtig ontstond was een nieuw soort partij. Een brede ondogmatische linkse partij. Niet besmet met een stalinistische of reformistisch verleden. Voortkomend uit de strijd tegen de militaire dictatuur, en de arbeidersstrijd in de grote industriële complexen rond Sao Paulo. Gevoed door de ervaringen in de rest van het continent. Geïnspireerd door de bevrijdingstheologie en het werk van de christelijke basisgemeenten en nauw betrokken bij de massale beweging van landlozen.

Een partij met een sterke band met oude en nieuwe sociale bewegingen, maar zonder de pretentie daar de voorhoede van te vormen, of de neiging die naar haar hand te zetten. Een partij met een grote interne democratie waarin verschillende georganiseerde stromingen functioneerden en waarin een groot deel van Braziliaans links op ging. Een partij die zich niet beperkte tot de arbeidersstrijd of de klassieke sociaal-economische thema's, maar die bijvoorbeeld ook oog had voor het milieu (de bescherming van het regenwoud) en de strijd van homo's, lesbo's en transseksuelen. Een partij die in Porto Alegre met het systeem van participatief budgetteren een voorbeeld van radicale democratie ontwikkelde en aan de wieg stond van het Wereld Sociaal Forum. Een partij met als boegbeeld een voormalige schoenpoetser, metaalarbeider en stakingsleider.

De kater

Nu na twee jaar regering Lula is van dat beeld weinig meer over. De regering is een trouwe uitvoerder van het IMF beleid. Het afbetalen van de buitenlandse schuld heeft absolute prioriteit en het neoliberale beleid van de vorige regering wordt versterkt doorgezet. Van de landhervorming of het sociale programma van de regering is weinig te merken en van participatief besturen is op landelijk niveau geen sprake.

De hervormingen die worden aangepakt zijn hetzelfde soort hervormingen in neoliberale snit die elders door rechtse regeringen worden doorgevoerd: aanpassing van de pensioenen, versoepeling van de arbeidswetgeving, afslanking van het staatsapparaat en dergelijke. De regering wordt in kringen van IMF en Wereldbank geprezen om de verantwoorde manier waarop zij opereert.

De interne democratie in de PT staat behoorlijk onder druk. De belangrijkste beslissingen worden genomen door een kleine groep rond president Lula, het regeringsbeleid staat in de partij niet ter discussie en parlementariërs die tegen regeringsvoorstellen stemmen worden geroyeerd. Ofschoon de persoonlijke populariteit van Lula nog groot is groeit de onvrede over het regeringsbeleid met name in de overheidssector. Maar een massaal verzet blijft uit.

De verandering die de PT heeft door gemaakt van actiep partij naar de partij van de macht werd duidelijk bij de burgemeestersverkiezingen in oktober. Overal in het land had de PT kandidaten gesteld, maar het waren niet meer activisten die de straat op trokken om campagne te voeren. Dat gebeurde nu vooral via commerciële reclamebureaus. Ook in de uitslag was de verandering zichtbaar. De PT haalde meer burgemeesterszetels dan ooit, maar verloor op dramatische wijze daar waar ze ooit zo sterk was. Dat gold met name voor de bakermat van de partij Sao Paulo waar de zittende burgemeester Marta Suplicy het met 44 procent aflegde tegen de sociaal-democraat José Serra (56 procent). Ook in Porto Alegre, waar ze 16 jaar aan de macht was, verloor de PT.

Opvallend was de overwinning van Luiziana Lins in Fortaleza, de hoofdstad van de staat Ceará. Deze linkse PT'ster was kandidaat tegen de zin van de nationale leiding van de PT, die openlijk opriep om in deze stad op de kandidaat van de rechtse partij PFL te stemmen.

Links in en buiten de PT

Voor de regeringsdeelname vormde de linkervleugel (die uit een aantal georganiseerde stromingen bestaat) een belangrijke kracht in de PT. Op het laatste partijcongres in 2001 vertegenwoordigden zij nog een derde van de partij. Sinds het aantreden van de regering Lula is er geen partijcongres meer gehouden, maar het is duidelijk dat het zwaartepunt van de partij ver naar rechts is verschoven.

Links is zeer verdeeld over de tactiek in de huidige situatie. Hoe problematisch dat is blijkt wel uit de situatie van Democracia Socialista (DS), de groepering waarin de aanhangers van de Vierde Internationale (de organisatie waartoe ook de SAP behoort) in Brazilië georganiseerd zijn. In feite bestaan er nu drie stromingen binnen DS. Een stroming waartoe onder andere de minister van agrarische hervorming Miguel Rossetto behoort. Zij verdedigen de deelname aan de regering en gaan er van uit dat de koers daarvan nog naar links bij te stellen is. Een tweede stroming neemt afstand van het deelnemen aan de regering en vindt dat er binnen de PT gestreden moet worden voor een linkse koers. Voor een derde stroming is ook dat een gepasseerd station. Zij zijn betrokken bij de pogingen om onder de naam Partido Socialismo e Liberdade (PSoL) een partij links van de PT op te bouwen. De belangrijkste kracht hier is Heloisa Helena, de voormalige PT senator die samen met drie andere parlementariërs aan het begin van dit jaar uit de PT geroyeerd werd wegens verzet tegen de pensioenwet. Ook João Machado maakt deel uit van deze stroming. Zijn aanwezigheid in Amsterdam voor de presentatie van het IIRE notebook over Porto Alegre gaf ons de gelegenheid met hem te spreken.

Tegenover elkaar

In de praktische politiek staan leden van DS nu tegenover elkaar. In Porto Alegre was DS lid Raul Ponte - die ook van 1996-2000 burgemeester was - de PT kandidaat bij de verkiezingen. In zijn campagne nam hij nauwelijks afstand van de politiek van de landelijke regering en dat was voor veel linkse PT leden (en leden van de PSoL) reden om hem in de eerste ronde niet te steunen. In sommige andere plaatsen riepen bekende leden van de PSoL zelfs op om op rechts te stemmen om de PT 'een lesje te leren'.

Een van de weinige PT kandidaten die steun van de PSoL kreeg was Luiziana Lins, de nieuwe burgemeester van Fortaleza. De PSoL zelf kon niet aan de verkiezingen deelnemen. Om als partij ingeschreven te worden moeten er eerst 450.000 handtekeningen worden opgehaald. Ofschoon daarvan volgens João inmiddels 300.000 binnen zijn is hij niet onverdeeld optimistisch over de ontwikkeling van de PSoL, die hij nadrukkelijk omschrijft als een beweging gericht op het opbouwen van een nieuwe partij.

Behalve dissidenten van de PT zijn er ook veel voormalige leden van de PSTU lid geworden van de PSoL. De PSTU is een kleine trotskistische partij - die in 1992 uit de PT stapte - en behoort tot de stroming die internationaal als 'morenistisch' bekend staan (naar de oorspronkelijke leider van deze stroming de Argentijn Nahuel Moreno). Deze nogal sektarische stroming druk een stempel op een deel van de PSoL. Dat geldt - in mindere mate - ook voor een groep afkomstig uit de maoïstische beweging.

Machado gaat er echter van uit dat de komende tijd meer linkse groepen uit de PT zullen stappen en zich bij de PSoL aan sluiten. 'Als het ons lukt dergelijke groepen te integreren kunnen we ons ontwikkelen tot een geloofwaardig links alternatief voor de PT', zegt hij voorzichtig. Hij benadrukt hoe moeilijk het voor veel linkse leden van de PT is om met de partij van Lula te breken. 'De PT is van het begin af aan onze partij geweest, wij behoren tot de oprichters, wij hebben haar mede opgebouwd. Heel veel van de standpunten die wij nu verdedigen zijn officieel standpunten van de PT.' Ook wijst hij er op dat heel veel kaders van de PT, ook linkse kaders, inmiddels bij de partij, of regeringsinstanties werken. 'Het breken met de PT is dan niet alleen een politieke keus, maar heeft vergaande persoonlijke consequenties.'

Naast voormalige leden van de PT is er ook een groeiende groep militanten die zich bij de PSoL

aansluiten die nooit tot de PT hebben behoord. Met name gaat het hier om vakbondsleden uit de sectoren die het meest getroffen worden door de bezuinigings- en privatiseringspolitiek van de regering: de overheid en de banken. Ook op universiteiten heeft de PSoL volgens João een flinke aanhang zowel onder docenten als onder studenten.

Internationale discussie

Hoe de ontwikkeling van de PSoL verder ook zal verlopen, duidelijk is dat de regering Lula voor links in Brazilië een traumatische ervaring is geworden. En dat geldt ook voor al die activisten elders in de wereld die hun hoop op deze partij van een nieuw type hadden gevestigd. Ook zij zullen zich de komende tijd moeten bezinnen op de consequenties van deze ontwikkelingen.

Dat is nog dringender geworden nu in het buurland Uruguay het brede linkse samenwerkingsverband Frente Amplio (FA) met ruime meerderheid de verkiezingen heeft gewonnen. Het Frente is een veel losser samenwerkingsverband van twintig politieke stromingen, maar de problemen zijn vergelijkbaar. Ook hier is sprake van een linkse verkiezingsoverwinning, die niet het gevolg is van heftige sociale strijd of grote radicalisaties, maar vooral van de afkeer van de kiezers van de bestaande partijen en hun politiek. Ondanks het feit dat het FA behalve het presidentschap ook een ruime meerderheid in de beide kamers van het parlement heeft gewonnen zal ook hier de nieuwe president Vázquez niet echt breken met het neoliberale model, laat staan een socialistische koers inslaan. De linkse krachten in het FA, waaronder de leden van de Vierde Internationale, staan dus voor vergelijkbare problemen als hun kameraden ten noorden van de Rio Jaguarão.

Binnen de Vierde Internationale wordt het debat over Brazilië inmiddels met de nodige passie gevoerd. De ervaringen in Uruguay zullen die discussie verder verrijken.

Wereld Sociaal Forum in gevaar

Met de nederlaag van de PT in Porto Alegre komt het voor januari geplande Wereld Sociaal Forum in gevaar. In 2001 en 2002 toen het ook in de zuid Braziliaanse stad plaats vond was dat op uitnodiging van het plaatselijke PT bestuur. Het is maar de vraag of het nieuwe gemeentebestuur er behoefte aan heeft om vele tienduizenden andersglobalisten te ontvangen.